

گزارش نویسی داستانی - روایی

گزارشگری با رویکرد اجتماعی

دکتر احمد توکلی

www.ketab.ir

سرشناسه:	توکلی، احمد، ۱۳۳۶-
عنوان و نام پدیدآور:	گزارش نویسی داستانی - روایی: گزارشگری با رویکرد اجتماعی؛ احمد توکلی.
مشخصات نشر:	تهران: ثانیه، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۱۴۴ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۲۵۹-۱۶-۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه
موضوع:	خبرنگاران و خبرنگاری
موضوع:	روزنامه نگاری -- نویسندگی
رده بندی کنگره:	۱۳۹۴ ۹۵۴/ت-۹۵۴ PN۴۷۸۱
رده بندی دیویی:	۰۷۰/۴۴
شماره کتابشناسی ملی:	۳۹۴۵۰۰۱

گزارش نویسی داستانی - روایی

احمد توکلی

طراح جلد	حسین توکلی
چاپ اول	پاییز ۱۳۹۴
تعداد	۱۰۰۰ نسخه
لیتوگرافی	باختر
چاپ و صحافی	نقشینه

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۵۹-۱۶-۰
همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

تهران، سعادت آباد، خیابان علامه جنوبی، خیابان ۲۶ شرقی، پلاک ۲۰، واحد ۴

تلفن: ۰۹۱۲۳۰۹۵۴۵۱

www.saniehpress.ir

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

فهرست

۹	دریاره کتاب
۱۳	پیش گفتار
۱۷	۱. همه چیز در یک نگاه
۱۷	موضوع از چه قرار است؟
۱۹	ورود مهم است؛ از کدام زاویه؟
۲۲	باید یک سناریو تعریف کنید!
۲۳	عملیات با ادراک و صبر
۲۴	قدم‌ها را کنترل کنید!
۲۴	ذره بین بردارید!
۲۶	چگونه گفت‌وگو بگیریم؟
۲۸	اطلاعات؛ رُکنی که باید دقیق باشد
۳۱	مخاطب‌های شما فراموش کارند!
۳۲	حرف‌های حساسی را برجسته کنید!
۳۳	با کدام ادبیات؟
۳۶	شاقول اخلاقی!
۳۹	پیوست (۱): با مصیبت دیدگان چگونه رویه‌رو شویم
۴۵	پیوست (۲): فنون مصاحبه با کودکان

- ۴۹ ۲. ساختار گزارش
- ۴۹ اسکلتی محکم بنا کنید
- ۵۱ ابتدا چهار سؤال سخت را پاسخ دهید
- ۵۲ با این پنج سؤال؛ اکنون وارد داستان شوید
- ۵۵ معماری داخلی و نازک کاری‌ها!
- ۵۷ کم‌تر الاغ گم کنید!
- ۵۹ موجودی موزون خلق کنید
- ۵۹ حرکت نامرئی میان خطوط
- ۶۰ خوب شروع کنید، خوب تمام کنید
- ۶۲ نمونه گزارش شماره ۱: دخترکشی
- ۷۲ رابط‌های زیبایی یا واژه‌ها و عبارات گذار
- ۷۳ کانون داستان در گزارش
- ۷۳ نمونه گزارش شماره ۲: او می‌خواست دخترهای مرا بکشد
- ۸۴ مقایسه گزارش «دخترکشی» و «او می‌خواست دخترهای مرا بکشد»
- ۹۳ ۳. گزارش داستانی
- ۹۳ ما قصه گویم
- ۹۷ هنر نویسندگی خلاق
- ۱۰۱ پیرمردی بر سر پُل (نوشته ارنست همینگوی)
- ۱۰۴ گردن‌بند (نوشته گی دو مویسان)
- ۱۰۶ اکنون یک گزارش داستانی
- ۱۰۸ داستان یک سرباز
- ۱۱۵ ۴. گزارش داستانی دنباله‌دار
- ۱۱۹ ابزارهای گزارش
- ۱۲۲ ابزار نوشتن
- ۱۲۲ انتخاب موضوع
- ۱۲۳ فنون شرح و توصیف
- ۱۲۴ پرهیز از به‌کارگیری صفت‌ها
- ۱۲۵ استفاده از تشبیهات و قیاس
- ۱۲۶ محدودیت‌های توصیف

۱۲۷	توصیف روابط میان انسان‌ها
۱۲۸	توصیف متناسب با جایگاه افراد
۱۲۸	استفاده از افعال با روح
۱۲۹	ارتباط و نظم میان صحنه‌ها
۱۲۹	تکنیک‌های روایت‌نویسی
۱۳۰	پیش‌نویس گزارش
۱۳۱	آماده‌سازی ذهن
۱۳۱	خلق متن آوایی
۱۳۳	ساختار داستان‌پردازی
۱۳۵	چگونه در خواننده شوق ایجاد کنیم!
۱۳۶	هیچ وقت از یک پیرزن نخواهید که جیغ بکشد!
۱۳۹	پیوست (۳): گزارشگری روایی و داستانی در فضای وب
۱۴۳	منابع

درباره کتاب

اگر شما هم جزو خبرنگارانی هستید که از فرمول نوشتاری «وی گفت»، «وی افزود» خسته شده‌اید و از گزارش کردن کلیشه‌ای اظهارات آدم‌های مشهور به ستوه آمده‌اید، ورودتان را به این نوشته خیرمقدم می‌گویم.

● در بخش اول و در مقدمه به شکل مختصر درباره چستی گزارش، جایگاه آن و تفاوت گزارش با خبر، مصاحبه و مقاله و اهمیت جایگاه گزارشگر نکاتی گفته شده است؛ همچنین درباره گزارش اجتماعی که سخن اصلی این مجموعه است. پس از مقدمه به شکل قدم به قدم شرح داده شده است که یک گزارشگر حرفه‌ای برای تولید یک گزارش خلاقانه به چه محتوایی نیاز دارد و چگونه باید به آن برسد. این بخش دو پیوست دارد. از آنجایی که رویکرد مجموعه، گزارش‌های اجتماعی است و درصد قابل توجهی از این نوع گزارش‌ها، رویدادهایی را شامل می‌شوند که بحران و مصیبت در آن نقش دارد، در پیوست اول با فنون مصاحبه و ملاحظاتسی که روزنامه‌نگاران در تماس با این افراد باید لحاظ کنند، آشنا می‌شوید. و در پیوست دوم، فنون مصاحبه با کودکان و اشاره به پیچیدگی‌های طرح سؤال و نزدیک شدن به فضای ذهنی آنان مورد توجه قرار گرفته است.

• در بخش دوم، وارد ساختمان گزارش شده‌ایم. در این بخش شرح داده‌شده چرا لازم است اسکلت ساختمان گزارش، موزون و محکم باشد؛ برخی تمیهداتی پیشنهاد شده که گزارشگر با آن می‌تواند میسر اولیه را دقیق‌تر و سریع‌تر طی کند؛ همچنین، سؤال‌هایی که اگر قبل و حین گزارش به آن پاسخ دهیم کنترل داستان را به دست خواهیم گرفت؛ بعد وارد نازک‌کاری‌های گزارش شده‌ایم جایی که زیبایی‌های تولید به‌مرور چهره می‌نمایند؛ بافتن واژه‌ها، حصار کشیدن دور تحقیق، چگونگی شروع و پایان و در نهایت خلق موجودی که باید متوازن و موزون باشد. در این بخش همچنین شما دو گزارش دست اول خواهید خواند؛ «دخترکشی» و «او می‌خواست دخترهای مرا بکشد». موضوع هر دو گزارش درباره دخترکشی در هند است، علاوه بر نقد هر یک از دو گزارش، آن‌ها با هم مقایسه نیز شده‌اند تا در نهایت ما را به درک دقیق‌تری از درونمایه‌های متفاوت، نگرش‌های متنوع و توانایی در خلق یک اثر واحد از زاویه‌های بدیع رهنمون کنند.

• بخش سوم ما را به گزارش داستانی نزدیک‌تر می‌کند، هنر قصه‌گوبودن و روایت‌گری و نویسندگی خلاق. در این بخش تأثیرات رمان و داستان کوتاه بر تقویت ذهن و قلم نویسنده با ذکر مثال‌هایی آورده شده است. با نقد کوتاهی بر بخشی از داستان «پیرمردی بر سر پُل» از ارنست همینگوی^۱ و «گردن‌بند» اثر گی دو موپاسان^۲ سعی شده حدود مرزهای رنگ، توصیف، ایجاز و قدرت گفت‌وگو در داستان و گزارش و نقاط اشتراک این دو حوزه بررسی شود و در پایان این بخش یک گزارش داستانی می‌خوانیم با عنوان «سرباز» که بیش از پیش تنوع حوزه گزارشگری را به نمایش می‌گذارد.

• در بخش چهارم، کارول ریچ^۳ با ما درباره گزارش‌های داستانی دنباله‌دار سخن می‌گوید؛ از ابزار گزارش تا ابزار نوشتن، فنون شرح و توصیف، تکنیک‌های

1. Ernest Hemingway

2. Guy de Maupassant

3. Carole Rich

روایت‌گری، خلق متن‌های آوایی، چگونگی ایجاد شوق در خواننده و ریز مطالبی که توجه به آن در ساختار داستان‌پردازی ضروری است (توصیه می‌کنم گزارشگران حوادث‌نویس ما به این قسمت توجه ویژه‌ای داشته باشند). در این بخش یک پیوست درباره گزارشگری روایی‌داستانی در فضای وب خواهید خواند که آن نیز ادامه نقطه‌نظرات کارول ریچ است. موضوعی که در شرایط گرم‌بودن فضای مجازی امروزی، می‌تواند توجه بسیاری را برانگیزد.

معمولاً کتاب‌های آموزشی به گونه‌ای نیستند که بشود درباره کیفیت، زمان و موقعیت مطالعه، به خواننده پیشنهاد ارائه داد، بنابراین وقتی شما گزارش‌نویسی با طعم داستانی مطالعه می‌کنید، مهم نیست در هر مقطع چه مقدار زمان برایش می‌گذارید، اما مهم است که در هر زمان یک چای قند پهللو و چند بیسکویت هم کنار دست‌تان باشد. قهوه یا نسکافه هم خوب است، تا ذائقه شما چه بپسندد!

پیش گفتار

گزارشگری را می‌توان خلاقانه‌ترین هنر روزنامه‌نگاری به حساب آورد و رویکرد اجتماعی این هنر، ما را داستان‌گو و راوی بار می‌آورد؛ مشروط بر آن‌که ما نیز به قواعد «روایت‌گری» احترام بگذاریم.

روایت‌گر، قصه‌گوست. قصه‌گویی درباره آدم‌هایی که در اطراف ما زندگی می‌کنند؛ شادمانه یا در حصر؛ در رفاه یا رنج؛ در سکوت یا غوغا؛ در آرامش یا بلوا. روایتی که در آن «صدای مردم» پُررنگ‌تر از همیشه به گوش می‌رسد.

«صدای مردم» از کجا می‌آید؟ از جایی که شما حضور دارید. روزنامه‌نگاران و رسانه‌ها پژواک مؤثر این صداها هستند و این گزارشگران خلاق‌اند که هنرمندانه به «جان» این صداها حیات می‌بخشند!

این «صداها» در عین آن‌که بلندند، زیر هستند، در عین آن‌که شنیده می‌شوند، گر هستند، در عین آن‌که صدایند، پژواکی ندارند، مانند سازی که در دنیای بی‌پایان خودش انتظار دستانی را می‌کشد که هنرمندانه، نوازشگری‌اش کند.

هنرمند و نوازشگر شماستید، وقتی که با تعهد یک انسان هدفمند، رویکرد مسئولانه‌ای به مسائل اطراف‌تان پیدا می‌کنید، زخم‌های عمیق جامعه پیش روی خود را می‌بینید و با قلم‌تان در رفع آن می‌کوشید.

مجموعه «فنون گزارشگری اجتماعی» با این هدف نوشته شده است که قواعد کاوشگری و روایت‌گری را با مخاطب روزنامه‌نگار خود، در حوزه‌ای که به شدت با هیجان و بیم و هراس همراه است، به مشارکت بگذارد.

هنر بی‌بدیل روزنامه‌نگاری

حرفه گزارشگری جذاب‌ترین هنر روزنامه‌نگاری و نزدیک‌ترین حرفه به شغل شریف نویسندگی است، هرچند ممکن است خبرنگاران، مصاحبه‌کنندگان و مقاله‌نویسان با این نظر موافق نباشند.

می‌گویند بحران که شروع می‌شود، خبر داغ می‌شود و بحران که تا حدودی فروکش کرد، گزارش آغاز می‌شود - هرچند که این قانون نیست. گزارش‌ها چون محدوده زمانی گسترده‌تری نسبت به خبر دارند و مثل خبر داغ و فوری نیستند، نیازمند خلاقیت بیش‌تری در تهیه و نگارش هستند. خبر به مردم اطلاع می‌دهد که «چه شده است» گزارش به مردم می‌گوید «چرا این‌گونه شده است» و «راه برون‌رفت از بحران چیست؟» و «در آینده برای پیشگیری چه باید کرد؟»

مصاحبه، گفت‌وگویی میان روزنامه‌نگار و کسی است که حرفی یا فکری درباره‌ی ماجرای دارد، ولی گزارش، بازسازی موشکافانه و صحیح ماجراست. گزارش، مقاله هم نیست، شاید بتوان آن را مرز میان مقاله‌نویسی و خبر صرف دانست (که اغلب بار مصاحبه را نیز به دوش می‌کشد)، با این توضیح که قادر است مضرات هریک از این دو را به نقطه قوت مبدل کند، پاشنه آشیل مقاله این است که چون عقیده و دیدگاه نویسنده است، مخاطب ناخواسته در مقابل آن گارد دارد؛ می‌خواند با این نیت که در پایان کلاهش را قاضی کند و بگوید با دیدگاه نویسنده درباره موضوع، موافق هست یا خیر. خبر صرف نیز - در جایی که با موضوعی عمیق روبه‌رو هستیم، چون پوشش‌دهنده همه ابعاد خبر نیست، به اقناع کامل مخاطب نمی‌انجامد.

گزارش، این نقایص را برطرف می‌کند. مخاطب رسانه‌ای، گزارشی را می‌خواند با این نیت که یک نفر (گزارشگر) به‌صورت عینی روند رویداد را برای او شرح می‌دهد، بنابراین گاردی که هنگام مطالعه مقاله دارد شکسته شده است و چون خصلت گزارش این است که به شرح و بسط موضوع از ابعاد گوناگون می‌پردازد (خبر صرف نیست) نیاز مخاطب را برای رسیدن به چیهستی موضوع برطرف می‌کند.

بر همین اساس می‌توان گفت: اگر آدم‌ها سر جای شان نشسته باشند، بدون تردید میز گزارشگری در قلهٔ تحریریه قرار دارد و البته این اغراق نیست؛ حتی بالاتر از مقاله‌نویسان و یادداشت‌نویسان. چرا که اگرچه مقاله‌نویسی حوزهٔ ارزشمند تفکر، تحلیل و پادشاهی! است اما دربرگیرندهٔ تمامی عناصر خلاقانهٔ نویسندگی نیست به همین علت نیز شاهدیم که برخی متخصصان حوزه‌های مختلف از سیاستمداران گرفته تا هنرمندان و... در قالب نویسنده یادداشت، یک‌شبه روزنامه‌نگار می‌شوند! ولی همان‌ها، به‌راحتی نمی‌توانند گزارشگر شوند.

همچنین باید گفت: گزارش‌نویسی مرحلهٔ تکامل یافته‌تر کار خبرنگاری و به‌عبارتی عبور از این مرز و ورود به دنیای جذاب‌تر «روزنامه‌نگاری» است، دنیایی که به‌شدت نیازمند خلاقیت است. وقتی شما قدم به وادی گزارشگری حرفه‌ای می‌گذارید این خلاقیت‌ها در تمامی فرایند تولید، بروز و ظهور پیدا می‌کند. در نگاه شما، در زاویه ورود به گزارش، در جست‌وجوگری، در زمان‌سنجی، در پرسشگری و... و نهایتاً هنر نویسندگی. بنابراین می‌توان گزارشگری خلاق را هنری بدیل روزنامه‌نگاری دانست.

گزارشگری اجتماعی

در میان انواع گزارش‌ها شاید بتوان گزارشگری اجتماعی را حسی‌ترین و هنری‌ترین نوع گزارش دانست، میدانی برای بروز خلاقیت‌های روزنامه‌نگارانه؛

چراکه شما در این بخش، بیش از هر بخش دیگری با مسائل انسانی روبه‌رو هستید.

شما در این نوع از روزنامه‌نگاری وارد داستان می‌شوید، به کاوش در زندگی روزمره مردم می‌پردازید، هنجارها و ناهنجاری‌ها را نقد می‌کنید و مسئولان را به چالش می‌کشید تا نفس کشیدن در زندگی اجتماعی آهنگ بهتری پیدا کند. به‌مرور که راه‌تان را ادامه می‌دهید، اگر مسئولانه به حرفه‌تان نگاه کنید، می‌بینید که هرچه جلو می‌روید کارتان دوست‌داشتنی و جذاب‌تر می‌شود.

بدون تردید گزارشگری اجتماعی، عمیق‌ترین نگاه و نزدیک‌ترین رویکرد به روزنامه‌نگاری توسعه است. رویکردی که به پیشرفت‌ها و پسرفت‌ها جامعه انسانی توجه دارد و خود را حلقه واسطه میان مردم و مسئولان می‌داند و هدفش سهیم‌شدن در «زندگی بهتر» مردم است.

گزارشگری اجتماعی، بیش از آن‌که گزارش رویدادها باشد، گزارش روندهاست و روندها بستر مساعدی هستند که فرصتی برای تأمل و اندیشیدن برای روزنامه‌نگاران فراهم می‌کنند. آن‌هم در زمانه‌ای که همه‌چیز در چنبره سرعت و شتابزدگی، به‌طور فرساینده‌ای در حال تخریب روزنامه‌نگاری است. در چنین زمانه‌ای یک گزارش خوب و به‌موقع، می‌تواند وفور اطلاعات را که مایه سردرگمی است به شناخت مبدل کند. می‌تواند بر روندها پیشی بگیرد، به شکل‌گیری عقاید کمک کند، به جامعه تلنگر بزند و مسئولان را به تغییر وادار کند. پس، پیش به‌سوی گزارشگری خلاق!